



EUROPEAN CENTRE
FOR MINORITY
ISSUES KOSOVO

Perspektive lokalnog ekonomskog razvoja u kosovskim decentralizovanim opštinama

Working Towards a
Stable Multi-Ethnic Kosovo



Saradnici

Ross Wain, M. Alejandra Morena, Artan Çollaku

ECMI Kosovo zahvaljuje opštinama na podršci u realizaciji ovog izvještaja.

ECMI Kosovo

ECMI Kosovo je glavna nevladina organizacija angažovana na pitanjima manjina na Kosovu, sa sveobuhvatnim ciljem razvoja inkluzivnih, reprezentativnih, na zajednicu osetljivih institucija koje podržavaju stabilno, multietničko Kosovo.

ECMI Kosovo daje svoj doprinos izradi, jačanju i sprovođenju relevantnog zakonodavstva, podržava institucionalizaciju vladinih organa koji se odnose na zajednice i povećava kapacitet aktera civilnog društva kako bi se angažovali da zajedno rade na konstruktivan i održiv način.

Zastita autorskog prava

© Evropski centar za pitanja manjina (ECMI) Kosovo, Jun 2012. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može se umnožavati, čuvati u sistemima za povlačenje ili prenositi u ma kojem obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronski, mehanički, fotokopiranjem snimanjem ili drugačije, bez prethodnog odobrenja ECMI Kosovo.

Sadržaj

Rezime.....	4
Uvod.....	7
1. MSP u novo decentralizovanim opštinama	8
2. Pravni okvir na centralnom nivou	13
2.1 Ustav Republike Kosovo	13
2.2 Zakoni relevantni za lokalni ekonomski razvoj.....	13
2.2.1 Zakon o podršci malim i srednjim preduzećima	14
2.2.2 Zakon o lokalnoj samoupravi	15
2.2.3 Zakon o porezu na nepokretnu imovinu	15
2.2.4 Dodatni zakoni	16
3. Uloga opština u lokalnoj privredi	17
3.1 Relevantne opštinske strukture	17
3.2 Opštinska regulatorna politika	18
3.3 Prikupljanje informacija i distribucija.....	19
4. Percepcija ekonomskog razvoja od strane MSP	21
4.1 Percepcija opština od strane MSP.....	21
4.2 Poslovna udruženja	24
5. Zaključne napomene	26
6. Preporuke opštinama.....	27

Rezime

U pet novih opština Gračanici/Graçanicë, Klokotu/Kllokot, Novom Brdu/Novobërdë,¹ Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan i Ranilugu/Ranillug, osnovanim kao rezultat kosovskog procesa decentralizacije, opštinsko rukovodstvo izabrano je putem relativno, zadovoljavajuće izlaznosti birača na opštinskim izborima u novembru 2009 godine i opštinskim izborima u junu 2010 godine u Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan. Osim toga, postoje glavne institucionalne strukture i pružanje usluga takvo, da je u tim opštinama stvoren okvir za održivu integraciju zajednica.

Osim ovih političkih pitanja, socijalno ekonomska situacija je takođe važna za održivu integraciju među zajednicama. Jaka lokalna privreda služi da ojača odnose između lokalnih struktura uprave i zajednica, poveća kapacitet i mogućnosti za lokalne aktere kako bi učestvovali u društveno - ekonomskom planiranju i poboljša integraciju lokalnih preduzeća u mrežu i tržišta širom Kosova.

Ekonomski razvoj je važan element Ustava Republike Kosovo i srodnih zakona na centralnom nivou. Osim toga, član 17 zakona o lokalnoj samoupravi daje opštinama puna i isključiva ovlašćenja nad politikom lokalnog ekonomskog razvoja. Međutim, preostalo je nekoliko izmena za nove opštine kako bi mogle da rukovode lokalnom privredom i efikasno unapređuju ekonomski razvoj.

Da bi ocenili način na koji se sprovodi politika lokalnog ekonomskog razvoja u ovim novo- osnovanim opštinama, da bi identifikovali praznine i doneli zaključke o tome kako ojačati institucionalni okvir, ECMI Kosovo je sproveo sveobuhvatnu studiju, sa fokusom na mala i srednja preduzeća (MSP) i lokalni ekonomski razvoj. Ova studija obrađuje pravni okvir koji utiče na lokalni ekonomski razvoj (primarno zakonodavstvo i opštinski propisi i procedure), postojeće institucionalne strukture i njihovo funkcionisanje (kapaciteti opština, procedure i prakse) ali i pitanja koja se direktno odnose na funkcionisanje preduzeća na ovim lokacijama (poslovna sredina, razumevanje postojećih mehanizama od strane MSP).

Metodologija ove studije sastoji se od dva strukturirana upitnika, jednog za opštinsku upravu i jednog za lokalnu poslovnu zajednicu. Prikupljanje podataka sprovedeno je putem direktnih intervju sa relevantnim opštinskim osobljem i odabranim preduzećima, a analizirano je i predstavljeno u ovom izveštaju u narativnom i statističkom formatu. Podaci i informacije koje se tiču opština održavaju situaciju sa kraja 2011 godine a oni o lokalnim preduzećima odražavaju situaciju od februara 2012 godine.

Ovaj izveštaj je izrađen na način na koji opštine mogu da imaju koristi od ključnih nalaza navedenih napred kako bi (1) izgradile robusniji pravni okvir za lokalni ekonomski razvoj, (2) poboljšale svoje kapacitete za efikasnu primenu ovog pravnog okvira i (3) bolje razumele shvatanja i očekivanja lokalne poslovne zajednice.

¹ Opština Novo Brdo/Novobërdë se proširila kao rezultat procesa decentralizacije.

Ključni nalazi ove studije su:

Poslovna sredina:

- Poslovnu sredinu u pet novih opština karakterišu mala i mikro preduzeća koja se suočavaju sa različitim izazovima ali koja teže postizanju razvoja.

Zakonski okvir:

- Na opštinskom nivou nema razumevanja svrhe i oblasti zakona na centralnom nivou koji se odnose na MSP i lokalni ekonomski razvoj i institucionalne strukture preko kojih se oni trebaju sprovesti. Kao rezultat, mnoge oblasti još treba regulisati a nedostaci su identifikovani u donetim propisima.

Institucionalna organizacija i kapaciteti:

- Nema jasnoće određenih funkcionalnih obaveza i odgovornosti opštinskih institucija važnih za MSP i lokalni ekonomski razvoj a nema ni odgovarajućih kapaciteta unutar ovih institucija.

Prikupljanje i distribucija informacija:

- Nisu na raspolaganju sveobuhvatne i razvrstane analitičkim sredstvima, informacije o lokalnoj privredi i drugim društveno –ekonomskim poslovima, jer opštine nema adekvatne i sistematske mehanizme za prikupljanje podataka. Ovo ograničava njihove kapacitete da izrade efikasne propise kako bi unapredili lokalni ekonomski razvoj.

Odnosi sa lokalnom poslovnom zajednicom:

- Mehanizam konsultacija između opština i lokalne poslovne zajednice nije uspostavljen.

Percepcija MSP:

- MSP nemaju informacije o i shvatanje zakona, propisa i procedura važnih za njihovo poslovanje i lokalni ekonomski razvoj.
- MSP smatraju svoj odnos sa opštinskim strukturama uključenim u vođenje lokalne privrede kao pozitivan, što predstavlja osnov za promenu.
- Postoji veoma mali broj članova u ili saznanja za poslovna udruženja, a preko pedeset procenata MSP nije svesno njihove vrednosti.

Na osnovu ovih nalaza, formulisan je skup preporuka novo- osnovanim opštinama, tako da se u saradnji sa lokalnom poslovnom zajednicom može izgraditi prijateljska poslovna sredina. Ovo bi rezultiralo dinamičnijim, lakšim za pristup i integrisanim tržištem, za zajedničku korist i MSP i opštinskih institucija.

Preporuke prvo obrađuju pravna pojašnjenja, preporučujući opštinama potrebu da povećaju svoje razumevanje pravnog okvira na centralnom nivou i prevedu to razumevanje u zdrave opštinske propise. Preporuke su, takođe, donete i u pogledu institucionalne organizacije, tačnije potrebe da se definišu obaveze i odgovornosti opštinskih institucija važnih za MSP i lokalni privredni razvoj i poboljšaju kapaciteti onih koji u njima rade. Da bi se obradio nedostatak informacija, preporučeno je da opštine

poboljšaju svoje sopstvene mehanizme za prikupljanje podataka i pružaju više informacija MSP. Dalje obrađujući opštinske odnose sa poslovnom zajednicom, preporučeno je da se izradi mehanizam konsultacija zbog dijaloga i da opštine podstiču stvaranje lokalnih poslovnih udruženja sa potencijalom za nacionalno integrisanje i sinergiju.

Uvod

Ovaj izveštaj analizira lokalnu ekonomsku situaciju u pet novo - osnovanih opština Gračanici/Gračanicë, Klokotu/Kllokot, Novom Brdu/Novobërdë, Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan i Ranilugu /Ranillug, i traga za pružanjem nekih operativnih preporuka opštinama kako bi ubrzale lokalni ekonomski razvoj i naknadno poboljšale kvalitet života u ovim mestima.

Izveštaj je podeljen na četiri dela. Prvi deo daje pregled poslovne sredine u ovim opštinama, obrađujući vrste preduzeća po poslovanju i njihovoj veličini, prometu, razvoju, dosezanju tržišta i glavnim izazovima u sadašnjoj privrednoj sredini.

Deo dva obrađuje pravni okvir koji se poredno i neposredno odnosi na MSP i lokalni ekonomski razvoj na Kosovu. Počinje lociranjem ekonomskog razvoja u kontekstu Ustava Republike Kosovo a zatim se bavi zakonima koji se posredno ili neposredno odnose na ekonomski razvoj.

Treći deo ocenjuje ulogu opština u vođenju lokalne ekonomije sprovođenjem ovog pravnog okvira. On analizira organizaciju i kapacitete opštinskih struktura zaduženih za upravljanje i razvoj lokalne privrede u pet opština. Dalja analiza obrađuje rad ovih opštinskih struktura, fokusirajući se na njihov nivo informacija i izradu i primenu opštinskih propisa i procedura.

Deo četiri analizira odgovore na poslovnu anketu sprovedenu u 27 MSP širom pet opština. Posebna pažnja data je percepciji MSP opštinskih kapaciteta da efikasno upravljaju ekonomijom, njihovim uticajem na poslovanje MSP, kvalitetom odnosa sa opštinskim strukturama i vrstom podrške za koju MSP veruju da treba da je dobiju od opština. Osim toga, analiza se bavi potencijalom MSP da doprinesu rastu lokalne privrede osnivanjem poslovnih udruženja, analiziranjem učešća MSP, saznanjima za i percepcijom lokalnih i nacionalnih poslovnih udruženja.

Izveštaj završava rezimeom ključnih nalaza i razradom suštinskih preporuka opštinama na osnovu ovih nalaza.

1. MSP u novo decentralizovanim opštinama

Ovaj deo navešće aktuelnu poslovnu sredinu u pet novo osnovanih opština, fokusirajući se na skalu i karakteristike privrede i MSP koja posluju unutar nje. Ovaj izveštaj definiše MSP u kontekstu Kosova, sa mikro preduzećima koja imaju do 9 zaposlenih, mala preduzeća sa između 10 i 49 zaposlenih i srednja preduzeća sa između 50 i 249 zaposlenih.

Novo- osnovane opštine karakteriše mali broj stanovništva, sa Gračanicom/Gračanicë sa oko dvadeset hiljada, Novim Brdom/Novobërdë sa oko deset hiljada i ostale tri opštine sa oko pet hiljada stanovnika. Priroda lokalne privrede u ovim opštinama izražena je veličinom MSP koja u njima posluju, sa većinom koja su nisko budžetne prodavnice, pružaoci usluga i poljoprivredna preduzeća, od kojih je veliki deo u porodičnom vlasništvu i nalazi se u blizini porodičnih kuća.

Opština	Gračanica /Graçanicë	Klokot/Kllokot	Novo Brdo/ Novobërdë	Parteš/ Partesh	Ranilug/ Ranillug
Ukupno stanovništva	23,050	5,050	9,670	5,217	5,800

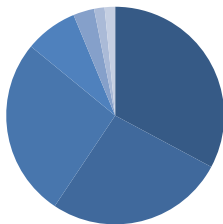
Tabela 1:brojke stanovništva za svaku opštinu²

Sa ciljem stavljanja poslovne sredine o kojoj se govori u ovom izveštaju u kontekst, važno je istaći prirodu preduzeća o kojima se radi. Većina preduzeća kategorisanih kao mala i srednja preduzeća (MSP) su mala preduzeća a neka se mogu smatrati i mikro preduzećima. Dijagram ispod (Dijagram 1) ilustruje sektore privrede u kojima MSP u novo-decentralizovanim opštinama posluju. Sektori usluga, maloprodaje, poljoprivrede i turizma i hotelijerstva su najistaknutija, sa izuzetkom Gračanice/Gračanicë jer nju karakteriše veći sektor proizvodnje, uglavnom zbog geografske blizine regionu Prištine/ Prishtinë.

² OEBS profili opština, novembar 2011, dostupno na <http://www.osce.org/kosovo/43753>

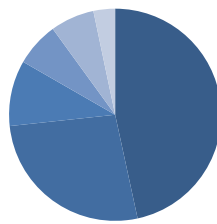
Dijagram 1: Sektori u kojima MSP posluju u pet novo decentralizovanih opština .

50 MPS anketiranih u Gračanici/
Gračanicë



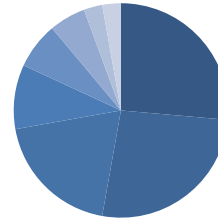
- Usluge (42%)
- Proizvodnja (34%)
- Maloprodaja (34%)
- Turizam i ugostiteljstvo (10%)
- Izgradnja(4%)
- Zanatski radovi (2%)

60 MSP anketiranih u
Klokotu-Vrbovcu/Klllokot-Vërboc



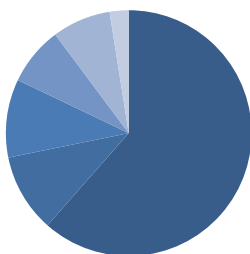
- Maloprodaja (46.6%)
- Poljoprivreda (26.7%)
- Turizam i ugostiteljstvo (10%)
- Usluge (6.7%)
- Proizvodnja (10%)
- Izgradnja (6.7%)

72 MSP anketirana u
Novom Brdu/Novobërdë



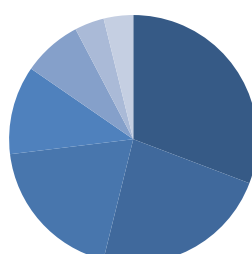
- Maloprodaja(26.4%)
- Usluge (26.4%)
- Poljoprivreda (19.4%)
- Mesovito (9.7%)
- Turizam i ugostiteljstvo (7%)
- Proizvodnja (5.5%)

39 MSP anketiranih u
Ranilugu/Ranillug



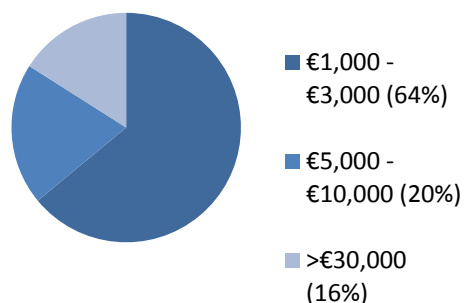
- Maloprodaja (61.5%)
- Turizam i ugostiteljstvo (10.3%)
- zanatski radovi (10.3%)
- usluge (7.7%)
- Mešovito (7.7%)
- Poljoprivreda (2.5%)

26 MSP anketiranih u
Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan



- Usluge
- Maloprodaja (23.1%)
- Turizam i ugostiteljstvo (19.2%)
- Proizvodnja (11.54%)
- Poljoprivreda (7.7%)
- Izgradnja (3.85%)
- Zanatski radovi (3.84%)

U pogledu veličine godišnjeg prometa, anketa preduzeća mogla je da dobije suštinske podatke o onim MSP koja posluju u Gračanici/Gračanicë. Većina preduzeća u ovoj opštini ima godišnji obrt između 1,000 i 3,000 Evra i jasno je da je ovaj nalaz sa niskim godišnjim prometom reprezentativan za MSP koja posluju u novo- decentralizovanim opštinama, kao posledica nisko budžetne prirode poslovanja preduzeća i ograničenog pristupa tržištu.



Dijagram 2: Procenjen godišnji finansijski promet MSP u Gračanici/Gračanicë

Kako većinu MSP u novo - decentralizovanim opštinama čine nisko budžetna porodična preduzeća koja posluju u nisko budžetnoj privredi, ona zapošljavaju samo između jednog i petoro ljudi, sa malim brojem njih koji zapošljavaju do pedeset ljudi. Tabela 1 ilustruje veličinu MSP u pogledu broja njihovih zaposlenih u Gračanici/Gračanicë i Klokotu/Klllokot i te brojke su reprezent procenta zaposlenih u MPS, u pet opština.

Table 2: Broj zaposlenih u MSP u Gračanici/Gračanicë (levo) i Klokotu/Klllokot (desno)

Broj zaposlenih	1 – 5	6 – 10	11 – 50	Broj zaposlenih	1 – 5	11 – 50	>150
% MSP	68%	16%	16%	% MSP	76.7%	5%	3.3%

Tabele 2 i 3 pokazuju podatke o stvaranju novih radnih mesta u Gračanici/Gračanicë i Klokotu/Klllokot i trendovi koji se ovde vide su reprezent svih pet opština. Podaci pokazuju da je u poslednjih dvanaest meseci , većina preduzeća zapošljavala između jednog i četiri novo-zaposlena, a značajan broj MSP u tom periodu nije oglašavao nova radna mesta. Ovo ukazuje da, iako MSP o kojima se radi ne pokazuju snazne znake razvoja u apsolutnom smislu, u relativnom smislu ima nekog razvoja kod MSP koja zapošljavaju između jednog i pet ljudi ukupno, a stvorenih - između jednog i četiri dodatna radna mesta u prethodnih dvanaest meseci.

Tabela 3: broj zaposlenih koji su uposleni od strane MSP u Gračanici/Gračanicë tokom poslednjih 12 meseci

Broj uposlenih zaposlenih	0	1 – 4	5 – 8	9 – 12	> 12
% MSP	24%	66%	2%	6%	2%

Tabela 4: Broj zaposlenih koji su uposleni od strane MSP u Klokotu/Kllokot tokom poslednjih 12 meseci

Broj uposlenih zaposlenih	0	1 – 4	5 – 8	9 – 12	> 12	Nema podataka
% MSP	28.3%	28.3%	6.7%	3.3%	3.3%	30.1%

Osim poslovanja u niskobudžetnoj privredi, drugi značajan faktor za godišnji prihod MSP i mali broj zaposlenih je ograničeno dosezanje tržišta van opštine u kojoj se nalaze. Tabela 4 ilustruje gde MSP koja se nalaze u Gračanici/Gračanicë trguju svojom robom i uslugama i reprezent je situacije u svih pet opština. Podaci pokazuju da je većina MSP uskraćena za visoko lokalizovana tržišta. Šta više, od nekoliko MSP koja pristupaju tržištima van svoje opštine, ovo poslovanje se dešava u regionu Prishtine/Prishtinë, koji je najbliža, susedna oblast. Zanimljiv broj MPS posluje širom Kosova a trenutno nijedno MSP ne posluje van Kosova.

Tabela 5: Uzorak pregleda prodora na tržište MSP anketiranih u Gračanici/Gračanicë

% of MSP	% prodatih proizvoda i usluga:			
	U Gračanici/Gračanicë	U regionu Prištine/Prishtinë	Drugde na Kosovu	Van Kosova
68%	100%	0%	0%	0%
2%	95%	5%	0%	0%
2%	90%	10%	0%	0%
2%	75%	20%	5%	0%
2%	50%	50%	0%	0%
2%	50%	30%	20%	0%
2%	30%	70%	0%	0%

Uprkos trenutnoj poslovnoj sredini koja ne doprinosi rastu, ogromna većina (96%) anketiranih MSP izjavila je da žele da proširi svoje poslovanje. Sledeća tabela (Tabela 6) navodi faktore koje operateri MSP u Gračanici/Gračanicë shvataju kao najsnažnije prepreke postizanju tog razvoja i reprezent je MSP u novo-decentralizovanim opštinama. U odgovoru za svaki faktor, svrstavanje na nulu, označava faktor za koji MSP veruju da nije prepreka njihovom razvoju a svrstavanje na peto mesto predstavlja faktor za koji veruju da je snažna prepreka razvoju. Rezultati pokazuju da su četiri pitanja, najčešće ocenjena kao snažna prepreka razvoju, opšta ekonomska situacija, domaća konkurencija, visoke kamatne stope i visoki troškovi radne snage. Nedostatak kvalifikovane radne snage podelilo je mišljenja, jer je jedna četvrtina svrstala ovo pitanje na treće mesto, jedna na peto a jedna na nultu. Većina MSP svrstala je sva ostala pitanja na prvo ili drugo mesto, bez pitanja koje je većina svrstala na nultu poziciju, što ukazuje na to da se za sva navedena pitanja smatra da imaju donekle negativan uticaj na razvoj.

Tabela 6: Rangiranje glavnih faktora koji ometaju proširenje njihovih poslovnih aktivnosti po MSP u Gračanici/Gračanice

Rangiranje	Opšta ekonomska situacija	Malo tržište	Udaljenost do tržišta space	Inostrana konkurencija	Domaća konkurencija	Nepovoljna poreska politika	Visoke kamatne stope	Nedostupnost sredstava	Visoki troškovi radne snage	Nedostatak kvalifikovane radne	Neraspolaganje zemljištem i	Komunalni troškovi	Vladina birokratija i zakonodavstvo	Stav lokalne administracije
5	54%	12%	12%	6%	54%	12%	62%	24%	54%	24%	2%	2%	0%	4%
4	24%	6%	6%	2%	10%	8%	10%	2%	10%	4%	2%	2%	2%	4%
3	2%	20%	6%	2%	8%	16%	2%	14%	4%	26%	0%	14%	18%	4%
2	6%	10%	16%	0%	2%	30%	2%	6%	4%	10%	10%	30%	40%	38%
1	8%	26%	34%	76%	10%	24%	12%	40%	6%	12%	58%	28%	20%	22%
0	6%	26%	26%	14%	16%	10%	12%	14%	22%	24%	28%	24%	20%	28%

Osim faktora koji se doživljavaju kao najznačajniji u ometanju razvoja, značajan nalaz iz ove tabele su odgovori MSP u pogledu stava lokalne uprave. Većina MSP rangirala je ovo između 0 i 2 u smislu značaja, međutim, kako će ovaj izveštaj pokazati, postoje znatni nedostaci i u načinu na koji opštine upravljaju lokalnom privredom. Važno je napraviti razliku između stava i kapaciteta lokalne uprave. Taj pozitivan odgovor stava lokalne uprave odražava dobre odnose između opštinskih zvaničnika i MSP, međutim, to nije komentar o kapacitetu opština da na efikasan način upravljaju lokalnom privredom i poboljšavaju razvoj sprovođenjem propisa i procedura.

2. Pravni okvir na centralnom nivou

Ovaj deo daje pregled pravnog okvira koji se posredno i neposredno odnosi na MSP i lokalni ekonomski razvoj na Kosovu. On počinje ekonomskim načelima definisanih Ustavom Republike Kosovo i nastavlja sa relevantnim osnovnim zakonima, identifikujući nedostatke i ocenjujući nivo razumevanja i sprovođenja ovog okvira na opštinskom nivou.

2.1 Ustav Republike Kosovo

Ustav Republike Kosovo definiše tržišnu privredu kao jednu od suštinskih vrednosti države, koja funkcioniše u okviru tržišne ekonomije sa slobodnim tržištem kao osnovom za ekonomsko uređenje.³ Član 119 Ustava donosi opšta načela ekonomskih odnosa u zemlji, obavezujući Kosovo da obezbedi povoljnu pravnu sredinu za funkcionisanje tržišne privrede i slobodu za privredne delatnosti, čuva privatnu i državnu imovinu, garantuje jednaka prava svim domaćim i inostranim investitorima, podstiče konkurenciju, garantuje zaštitu potrošača i osigurava ispunjenje poreskih obaveza. Šta više, država mora da osigura da se poštuju osnovna načela slobodnog tržišta i javnog interesa preko nezavisnih regulatora tržišta i vršenjem funkcija vlasništva nad javnim preduzećima koja posluju u javnom interesu, sa ciljem maksimalizovanja njihove dugoročne vrednosti.⁴ Fiskalni propisi na svim nivoima uprave treba da su kompatibilni sa uslovima za održiv ekonomski rast i stvaranje radnih mesta i dopušta stanovnicima republike Kosovo da uživaju u prirodnim resursima u skladu sa zakonom, međunarodnim sporazumima i ekonomskim standardom. Ustav takođe dozvoljava inostranim fizičkim licima i organizacijama da poseduju nepokretnu imovinu uz prihvatljive uslove određene zakonom, uključujući i da, putem koncesije i drugih sličnih prava eksploatišu resurse u državnom vlasništvu.⁵ S obzirom da na Kosovu postoji značajno decentralizovan sistem uprave, relevantne institucije na centralnom nivou moraju da obezbede smernice tako da lokalne vlasti mogu da sprovedu ekonomsku politiku koja ispunjava te uslove iz ustava .

2.2 Zakoni relevantni za lokalni ekonomski razvoj

Da bi obezbedila poštovanje, sprovođenje i primenu tih ustavnih načela tržišne privrede, republika Kosovo je proglasila brojne zakone od kojih tri imaju najveći značaj za ulogu opština u lokalnom ekonomskom razvoju: zakon o podršci malim i srednjim preduzećima; Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o porezu na nepokretnu imovinu.

³ Ustav Republike Kosovo, član 7(1) i 10(1), dostupni na <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Constitution1%20of%20the%20Republic%20of%20Kosovo.pdf>

⁴ Ibid, član 119

⁵ Ibid, član 121(1) i 121(2)

2.2.1 Zakon o podršci malim i srednjim preduzećima

Poslednji amandman Zakona o podršci malim i srednjim preduzećima usvojen 2008⁶, izdvaja tri kategorije preduzeća:

- **Mikro- preduzeća:** zapošljavaju do 9 radnika;
- **Mala preduzeća:** zapošljavaju između 10 i 49 radnika;
- **Srednja preduzeća:** zapošljavaju od 50 do 249 radnika.

Postoje nedostaci u pogledu ovog zakona, pre svega da se definicija jednog MSP zasniva samo na broju zaposlenih a ne i na ukupnom finansijskom prometu preduzeća. Potrebno je da se ta razlika između mikro, malih i srednjih preduzeća izrazi u relevantom opštinskom propisu i potrebno je da se zasniva na pravičnom i transparentnom kriterijumu.

Izvorni zakon osniva agenciju za podršku malim i srednjim preduzećima u okviru Minsitarstva za trgovinu i industriju kako bi MSP podržala putem različitih mehanizama: pristupom zajmovima i kreditima; sastavljanem, analiziranjem i distribucijom statističkih i drugih korisnih informacija o privrednoj i poslovnoj sredini; investicijama privatnog sektora; sprečavanjem i smanjenjem prepreka za poslovanje; otvaranjem trgovinskih mogućnosti van zemlje; stvaranjem propisa i zakonskih instrumenata kako bi se MSP pružili fleksibilniji zakoni o zapošljavanju; omogućavanjem komunikacije između MSP, većih preduzeća i drugih važnih privatnih preduzetnika, kako bi se poboljšali kapaciteti i stručnost⁷; razvojem obuke o preduzetništvu i schemama konsultacija; razvojem poslovnih inkubatora i razvojem programa i schema podrške MSP⁸.

Ipak, član Zakona o podršci malim i srednjim preduzećima u kojem se navode ove odredbe kaže da se one sprovedu u zavisnosti od raspoloživih sredstava⁹. Nema jasne definicije o tome šta to znači i stoga je otvoreno za tumačenje. Mada izvori mogu da budu stvar za agenciju da sistematski sprovede ovaj ekstenzivan zadatak, potrebno je preneti odgovornost da barem pokrene i obezbedi opštu koordinaciju procesa, uspostaviti mehanizam konsultacija, koji uključuje relevantne opštinske strukture, lokalne organizacije civilnog društva, MSP i osnovati udruženja lokalnih preduzeća kako bi se izradila vrsta programa predviđenih zakonom.

⁶ Zakon br. 03/L-031 o izmenama i dopunama Zakona br. 02/L-5 o podršci malim i srednjim preduzećima, član 3, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L-031_en.pdf

⁷ Zakon br. 02/L-5 o podršci malim i srednjim preduzećima, član 5, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L5_en.pdf

⁸ Zakon br. 03/L-031 o izmenama i dopunama Zakona br. 02/L-5 o podršci malim i srednjim preduzećima, član 5, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L-031_en.pdf

⁹ Zakon br. 02/L-5 o podršci malim i srednjim preduzećima, član 5, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L5_en.pdf

2.2.2 Zakon o lokalnoj samoupravi

I skupština opštine i gradonačelnik imaju prvo da donesu i primene mere koje mogu uticati na lokalni ekonomski razvoj.¹⁰ Opština uređuje privatna i javna preduzeća i može imati i upravljati bilo kojom kompanijom koja je od interesa za opštinu. Opština može da vrši tri vrste nadležnosti:

- i) **Sopstvene nadležnosti:** Opština ima puna i izvršna ovlašćenja i finansijska sredstva za propise i procedure za lokalni ekonomski razvoj, osim za oblasti propisa koje imaju indirektan uticaj na lokalni ekonomski razvoj.
- ii) **Delegirane nadležnosti:** Centralna uprava može da delegira dodatne nadležnosti i opštinama obezbedi relevantna sredstva za druge ekonomske procese i procedure.¹¹
- iii) **Povećane nadležnosti:** Neke opštine imaju povećane nadležnosti u oblastima zdravstva, obrazovanja i kulturnih pitanja,¹² kakve su upis i licenciranje, zapošljavanje, isplata plata i obuka zaposlenih¹³. Sve opštine u kojima zajednica kosovskih Srba čini većinu, mogu da budu zaduženi za svoja pitanja iz kulture.

Konačno, ovaj zakon obavezuje opštine da donose efektivne mehanizme konsultacija i javnog informisanja,¹⁴ sa ciljem i da poboljšaju transparentnost lokalne uprave i omoguće učešće građana u donošenju odluka na ovom nivou. Kada se tiče oblasti MSP i lokalnog ekonomskog razvoja, potrebno je da relevantni opštinski zakoni utvrde mehanizme kako bi osigurali kontinuirane i sistematske konsultacije sa lokalnom poslovnom zajednicom.

2.2.3 Zakon o porezu na nepokretnu imovinu

Opština predviđa grupe poreskih stopa za MSP zavisno od vrste imovine koju MSP koriste a poreska stopa za privrednu i industrijsku imovinu može biti udvostručena u odnosu na stambenu imovinu¹⁵. Opština mora da vodi opštinsku bazu podataka poreza na imovinu a MSP su obavezna da se upišu u ovu bazu podataka. Korišćenjem ovih podataka opštine će odrediti tržišnu vrednost imovine prema jedinstvenom standardu vrednovanja Ministarstva za finansije¹⁶, i ažurirati ovo svake tri do pet godina, ili odmah ukoliko je došlo do značajnog obnavljanja¹⁷ ili oštećenja¹⁸. Ministarstvo za finansije i privredu ovlašćuje opštine da donse račune za porez na imovinu za svaku fiskalnu godinu a opštinski direktori za

¹⁰ Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi, član 11, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_en.pdf

¹¹ Ibid, član 18

¹² Ibid, član 19

¹³ Ibid, član 20

¹⁴ Ibid, član 68

¹⁵ Zakon br. 03/L-204 o porezu na nepokretnu imovinu, član 8.1, dostupno na <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-204-eng.pdf>

¹⁶ Ibid, član 13.1

¹⁷ Ibid, član 13.5

¹⁸ Ibid, član 13.6

finansije i privredu imenuju poreske izvršioci da vrše naplatu poreza na imovinu. Preduzeće može da traži preispitivanje poreskog računa od strane opštinskog odbora za poreske žalbe za nepokretnu imovinu u roku od trideset dana od prijema rešenja ukoliko navodi da su učinjene greške.¹⁹

2.2.4 Dodatni zakoni

Postoji nekoliko drugih zakona koji propisuju način na koji opštine sarađuju sa poslovnom sredinom i vode lokalnu privredu:

- **Zakon o finansiranju lokalne samouprave: predviđa autonomno uređivanje i upravljanje prihodima od licenci i novčanih kazni i od zakupa koji plaćaju rganizacije koje koriste opštinsku imovinu.**
- **Zakon o poslovnim organizacijama:** MSP su dužna da identifikuju, prijavljuju se i dobijaju licence ili dozvole od opštine²⁰, a opštine moraju da osiguraju da MSP ispunjavaju sve zakonske kriterijume za dobijanje licence i da su registrovana u Kosovskoj agenciji za registrovanje preduzeća (KARP) u okviru Ministarstva za trgovinu i industriju²¹.
- **Zakn o tržišnoj inspekciji i inspekcijskom nadzoru:** Tržišna inspekcija ima nadležnost da kontroliše kvalitet i standarde roba i usluga MSP.
- **Zakon o zaštiti potrošača:** Opštinski i centralni inspektori imaju mandat da osiguraju zaštitu zdravstvenih, ekoloških i ekonomske interesa potrošača.²²
- **Zakon o unutrašnjoj trgovini:** Ukoliko opštinski organ nije izdao licencu MSP , uprkos ispunjavanju uslova, inspektor ministarstva trgovine i industrije ima pravo da naloži opštini da izda dozvolu²³ i ovlašćenje da sam izda valjanu radnu dozvolu²⁴.

Identifikovano je nekoliko nedostataka u pogledu pravnih akata na centralnom nivou. Nisu eksplicitno jasni, u pet novih opština, tačni ciljevi svakog zakona a postoji i nedostatak jasnoće oblasti njihove primene po opštinama. Postoji i manje razumevanja u smislu dužnosti opštinskih struktura u okvirima ovog pravnog okvira jer nema eksplicitne naznake toga šta svaka struktura mora da radi da bi primenila pravni okvir. Razgovor sa opštinskim zvaničnicima nalazi da opštine nisu u stanju da nabroje posebne mere koje su preduzete da bi primenio, sproveo i ispoštovao svaki od ovih centralno propisanih zakona.

¹⁹ Ibid, član 22.1 i 22.2

²⁰ *Zakon br. 02/L-123 o poslovnim organizacijama*, član 5.4, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2007_02-L123_en.pdf

²¹ Ibid, član 5.5

²² *Zakon o zaštiti potrošača*, član 37, dostupno na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2004_17_en.pdf

²³ *Zakon br. 2004/18 o unutrašnjoj trgovini*, član 38.6, dostupno na: http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2004_18_en.pdf

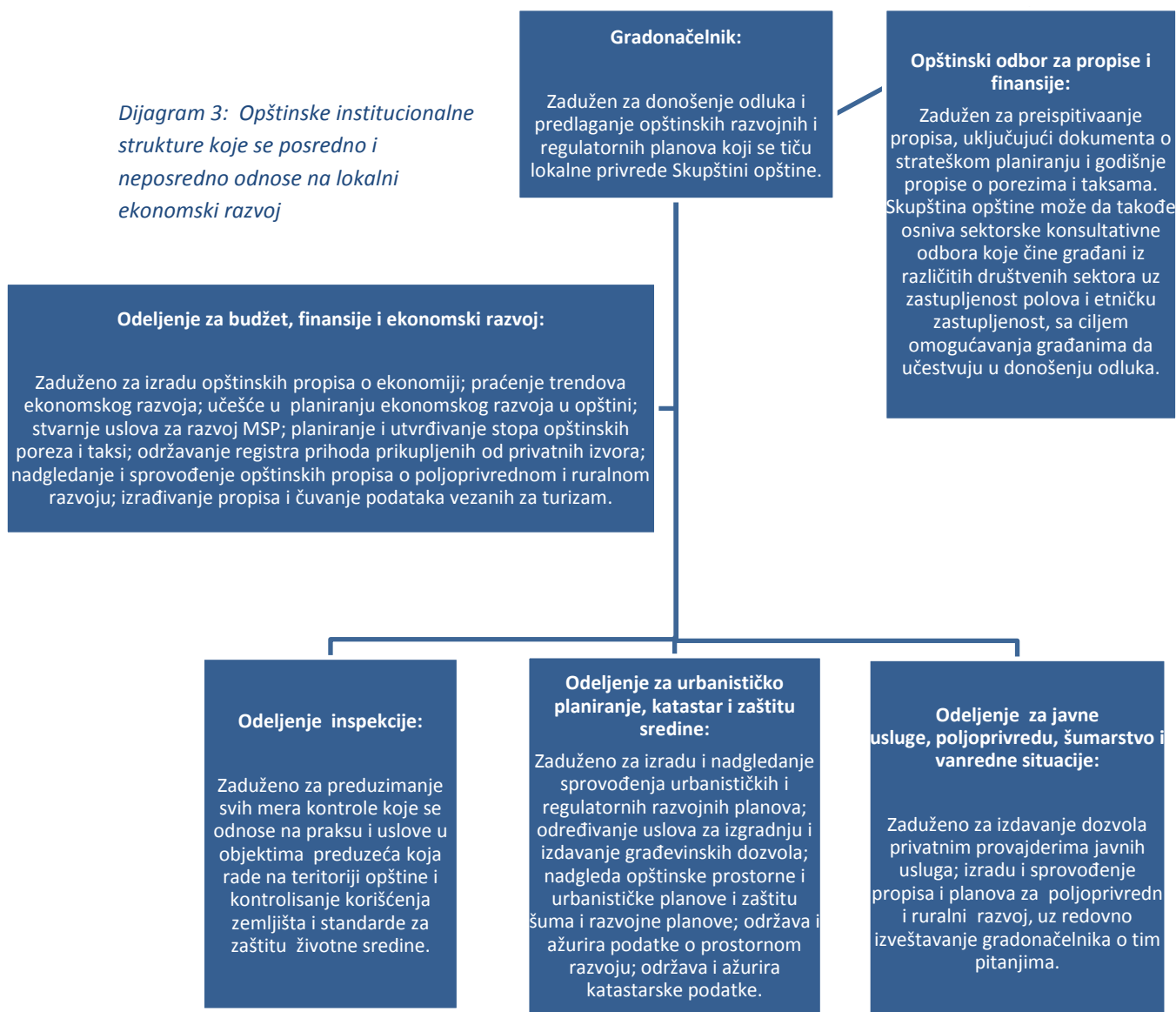
²⁴ Ibid, član 38.7

3. Uloga opština u lokalnoj privredi

Opštine imaju zakonsku odgovornost za upravljanje lokalnom privredom kao deo svojih *sopstvenih nadležnosti*, i moraju da primenjuju zakonodavstvo sa centralnog nivoa i izrade i sprovedu propise i procedure da bi podržale MSP. Ovaj deo navodi različite opštinske strukture koje se se posredno ili neposredno odnose na lokalnu privredu i njihove dotične dužnosti i pitanja u pogledu svake strukture. Ovo je pratila rasprava o tome kako opštine upravljaju privredom izradom i primenom propisa i na kraju obrađivanjem nedostatka informacija koje su na raspolaganju opštinama da bi upravljale lokalnom privredom i razvijale je.

3.1 Relevantne opštinske strukture

Dijagram 3: Opštinske institucionalne strukture koje se posredno i neposredno odnose na lokalni ekonomski razvoj



Kako se može videti, postoji relativno širok institucionalni okvir koji se odnosi na MSP i lokalni ekonomski razvoj. Međutim, u nsvim novim opštinama je ostalo nekoliko izazova po njihovo učinkovito funkcionisanje. Prvo, odgovornosti odbora za propise i finansije formulisani su u opštim uslovima i vrlo su ograničeni u oblasti delovanja. Član statuta koji definiše zadatke odbora ne donosi nikakve dužnosti, kada se tiče razvoja i primene mehanizma konsultacija sa lokalnim partnerima, zajednicama i građanima pojedinačno, u pogledu MSP i lokalnog ekonomskog razvoja. To znači da je osnovni mehanizam za konsultacije između opštine i poslovne zajednice izuzetno ograničen.

Uloga svake opštinske strukture u praćenju trendova u lokalnoj privredi i razvoju opštinskih ekonomskih propisa i procedura nije jasna. Ovaj nedostatak jasnoće odražen je na nivou lokalnih propisa, procedura i dokumenata za planiranje i mehanizme praćenja i procene i najevidentniji je u značajnom preklapanju dužnosti između odeljenja za budžet, finansije i ekonomski razvoj i onih u odeljenju za poljoprivredu i ruralan razvoj, u odnosu na lokalnu poljoprivredu i planove za ruralni razvoj.

U Gračanici/Gračanicë, Klokotu/Kllokot i Novom Brdu/Novobërdë, u kojima su osnovana odeljenja za budžet, finansije i ekonomski razvoj, njegove dužnosti i obaveze nisu predviđene u standardizovanim i detaljnim zadacima rada, te stoga odeljenje nema jasan pravni osnov. Opštine Parteš-Pasjane/Partesh-Pasjan i Ranilug/Ranillug još uvek nisu osnovale odeljenje za budžet, finansije i ekonomski razvoj a kao zamena je samo jedan službenik unutar šireg odeljenja za finansije zadužen za lokalnu ekonomsku politiku i ova uloga nema određene zadatke rada.

Unutar odeljenja za budžet, finansije i ekonomski razvoj u tri opštine koje su ga osnovale, nema standardizovanog i detaljnog opisa radnih mesta za svakog zaposlenog, sa obavezama zaposlenih, obavezama izveštavanja, benčmarkom odgovornosti i procedurama procene rada koji nisu detaljno predviđeni. Ovo je takođe slučaj i sa službenicima zaduženim za čitav proces upravljanja lokalnom privredom u opštinama koje još nisu osnovale odeljenje za budžet, finansije i ekonomski razvoj.

U opštinama koje su osnovale odeljenje inspekcije, uslovi rada su vrlo šturi, bez opisa radnih mesta i standardizovanih obaveza izveštavanja. U opštinama koje nemaju osnovano odeljenje inspekcije, službe inspekcije sastoje se od tržišnih inspektora koji nemaju zadatke posla ili opis radnih mesta i nemaju kapacitet da spovode usluge inspekcije zbog nedostataka resursa.

Na kraju, kada se tiče sinergičkih operacija između opština, odredbe statuta svake opštine o među-opštinskoj saradnji i partnerstvu ne identifikuje određene oblasti koje se odnose na MSP i lokalni ekonomski razvoj. Osim toga, nema mehanizama i oruđa da se identifikuju mogućnosti za sinergiju na nivou i planiranja propisa i procedura i primene.

3.2 Opštinska regulatorna politika

Svaka opština sprovodi opštinske propise koji se direktno odnose na lokalni ekonomski razvoj i MSP. Izrada i sprovođenje su instruktivni što se tiče volje i kapaciteta opština u pogledu lokalnog ekonomskog

razvoja jer nisu centralno diktirani već opštine imaju decentralizovanu kontrolu sistema propisa. I dok Parteš-Pasjane/Partesh-Pasjan i Ranilug/ Ranillug još nemaju primenjene nikakve propise o lokalnoj privredi, u Gračanici/Gračanicë, Klokotu/Kllokot i Novom Brdu postoje propisi a oni se mogu kategorisati po sledećem:

Propisi o opštinskim taksama, tarifama i novčanim kaznama: predviđaju iznos opštinskih taksi fizičkim i pravnim licima, načine njihovog izračunavanja, vremenske rokove za plaćanje, inspekciju, dokumenta kao i odredbe koje se odnose na žalbe i druge srodne usluge.

Propisi o dozvolama za poslovne delatnosti: utvrđuje obavezu poslovnih subjekata da poseduju dozvole za rad, uslove i procedure za izdavanje takvih dozvola, odgovornosti za njihovo sprovođenje, kontrolu i kazne za preduzeća koja ne zadovoljavaju te uslove i žalbene procedure.

Propisi o minimalnim higijenskim, tehničkim i sanitarnim uslovima u radnim prostorijama, objektima, opremi, bezbednosti na radu i zaštiti sredine: ustanovljuje minimalne higijenske, tehničke i sanitarne uslove kao i one koji se odnose na bezbednost na poslu i zaštiti sredine koji moraju da ispune svi poslovni subjekti koji posluju na teritoriji opštine. Oni takođe predviđaju upravne i mere praćenja i kazne protiv subjekata koji ne poštuju dotične odredbe.

Propisi o određivanju radnih sati privrednih subjekata koji obavljaju poslovnu delatnost: određuje radne sate tokom dana za poslovne subjekte koji posluju na teritoriji opštine, varijable koje uključuju vrstu delatnosti, vrstu proizvoda ili pruženih usluga i stepen buke. Za dodatnu taksu, može se tražiti produženje radnog vremena.

Kada analiziramo ove propise, postoji opšte pitanje jasnoće kada se tiče procedura. Prvo, o taksama, tarifama i novčanim kaznama nemaju uniforman i transparentan kriterijum za određivanje nivoa takse koju jedno MSP mora da plati, niti postoje jasne smernice o tome kako opština otkriva poreske prekršaje ili kako MSP može da se žali protiv poreskog rešenja. Što se tiče inspekcija, nema posebnih obaveza propisanih za opštinske organe koji treba da vrše kontrolu, niti postoje standardizovane procedure za inspekciju, kada se one dešavaju. Na kraju, propisima o radnom vremenu odobreni različitim poslovnim subjektima nedostaju jasni i transparentni kriterijumi.

Tu su i pitanja jednakosti u propisima jer se poreske stope zasnivaju na pretpostavljenoj tržišnoj vrednosti svake kategorije preduzeća i ne uzimaju u obzir finansijski promet preduzeća o kojem se radi. Štaviše, trošak za dobijanje licence za rad i dodatnih naplata da se produži radno vreme, postavljen je paušalno i ide na štetu manjih preduzeća i ne promoviše konkurenciju u lokalnoj privredi.

3.3 Prikupljanje informacija i distribucija

U cilju upravljanja lokalnom privredom i primenom zakona na centralnom nivou i propisa na opštinskom nivou, opština mora da izvršava različite mehanizme zavisne od jakih informativnih

kapaciteta. Postoje, međutim, brojni nedostaci na nivou opštinskog informisanja, što znači da su ovi mehanizmi za upravljanje lokalnom privredom izuzetno ograničeni.

U pogledu upravljanja lokalnom privredom putem sprovođenja opštinskih propisa o oporezivanju, licencama i dozvolama i inspekciji, opštine imaju ograničene funkcije zbog nedostatka informacija. Kada se tiče prikupljanja poreza, MSP su u obavezi da plaćaju porez in na centralnom i na opštinskom nivou, a ipak opštine nemaju potpune podatke o vrsti ili stopama ova dva poreza. Osim toga, opštine imaju malo podataka o stopi naplate poreza (u krajnjem ili relativnom smislu) ili ukupnom iznosu finansijskih sredstava koja godišnje dobijaju od oporezivanja MSP: opštine takođe imaju malo informacija o proceduri izdavanja, trajanja dozvole ili licence, troškovima za dozvolu ili licencu ili broju MSP koja su ih dobila. Konačno, u pogledu inspekcije, opštine imaju malo informacija o vrsti inspekcije koja se zahteva da bude izvršena i propisanim procedurama i učestalosti tih kontrola.

Osim ovih proceduralnih nedostataka, opštine nemaju kapacitet da ispune svoje pravne obaveze kako bi podržale MSP i razvile lokalnu privredu putem strateških višegodišnjih političkih dokumenata koji navode ciljeve i aktivnosti za ekonomski rast. Opštine trenutno nemaju potpune i detaljne informacije o lokalnoj privredi jer nemaju informacije o broju, veličini, prometu i privrednim aktivnostima MSP koja posluju na njihovim teritorijama. One takođe nemaju važne demografske podatke kakvi su geografska raspoređenost, starost, pol i etnička struktura populacije koja živi na njihovim teritorijama i informacije o broju i strukturi (starost, pol, zajednica, sektor privrede, obrazovni profil) i zaposlenog i nezaposlenog dela domaćeg stanovništva. Šta više, opštinama nedostaju holističnije informacije koje se odnose na širu privredu kakve su one o komunalnim uslugama i infrastrukturi, preduzećima u državnom vlasništvu, prirodnim resursima, resursima kulturnog nasleđa i spoljnim kapitalnim investicijama.

Nedostatak razumevanja i informacije su jedan od ključnih nalaza kada se tiče opština a ovo pitanje se proteže i na zakonodavni, regulatorni i politički (propisi i procedure) okvir. Ovo se manifestuje nedostatkom jasnoće u smislu koja institucionalna struktura je zadužena za primenu zakona i način na koji se to postiže, a u nekim slučajevima potrebne institucije još nisu osnovane. Ovaj nedostatak informacija takođe smanjuje kapacitet opštinskih institucija da izrade i primene efektivne propise i izrade propise i procedure o lokalnoj privredi, te je stoga jasno da je potrebno da opštinske institucije izrade sveobuhvatnu informativnu infrastrukturu i efikasna oruđa za funkcionisanje kako bi upravljale lokalnom privredom i razvijale je.

4. Percepcija ekonomskog razvoja od strane MSP

Ovaj deo analizira rezultate ankete preduzeća u kojoj je ukupno 247 MSP (50 u Gračanici/Gračanicë; 60 u Klokotu/Kllokot; 72 u Novom Brdu/Novobërdë; 26 u Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan; 39 u Ranilugu/Ranillug) pitano za njihova shvatanja lokalnog privrednog razvoja. Analiza počinje sa shvatanjem MSP poslovne sredine u kojoj posluju, fokusiranjem na njihovo shvatanje načina na koji opštine upravljaju privredom. Analiza ispituje izazove i mogućnosti koje predstavljaju u smislu shvatanja MSP opštinskih kapaciteta da upravljaju lokalnom privredom i njihove odnose sa tim opštinskim strukturama. Deo se kreće ka isitivanju multilateralnog lokalnog ekonomskog razvoja u pogledu potencijala MSP da doprineu procesu preko lokalnih i nacionalnih poslovnih udruženja.

4.1 Percepcija opština od strane MSP

Kada se analiziraju potrebe MSP u novo decentralizovanim opštinama, istraživanje je nastojalo da utvrdi glavne faktore koje operateri MSP osećaju kao izazove za funkcionisanje njihovih preduzeća i koji ometaju njihov potencijalni razvoj.

Tabela 7: Ocena izazova, koji se odnose na druge faktore na njihovo poslovanje i razvoj od strane MSP u Novom Brdu/Novobërdë

Faktori	Potpuno beznačajno	Sasvim beznačajno	Donekle značajno	Značajno	Veoma značajno	Bez mišljenja
Carina i trgovinski propisi	8%	3%	14%	36%	26%	13%
Dostupnost efikasnih usluga za podršku preduzećima	0%	2%	0%	22%	65%	11%
Pristup i troškovi dobijanja finansijskih sredstava kao podrške poslovanju	0%	1%	2%	19%	68%	10%
Stav lokalne i centralne administracije	0%	1%	6%	21%	61%	11%
Korupcija	6%	0%	0%	18%	64%	12%

Tabela 7 ilustruje rezultate MSP u Novom Brdu/Novobërdë, a oni su najizuzetniji reprezent trenda, očiglednog u svih pet opština. Ovaj trend pokazuje da se svaki faktor koji se odnosi na opštinsko upravljanje lokalnom privredom vidi kao značajan faktor koji utiče na rad i razvoj MSP. Ovo je važno pitanje kada se obrađuje lokalni ekonomski razvoj, jer je jasno da bi se kroz poboljšanje opštinskog upravljanja lokalnom privredom, umanjilo nekoliko faktora koje MSP smatraju za značajne izazove u njihovom poslovanju i razvoju.

Istražujući ovaj odnos između MSP i opština, anketa preduzeća ispitala je glavne faktore kroz koje bi lokalna vladina administracija mogla da potencijalno bude opterećujuća za preduzeća.

Sledeća tabela (tabela 8) ilustruje te nalaze i reprezent je za svih pet opština.

Table 8: Uzorak ocene MSP u Novom Brdu/Novobërdë toga koliki može da bude uticaj administracije lokalne uprave na njihova preduzeća

Faktori	Ocena					
	Nije opterećujuć	Prilično opterećujuć	Donekle opterećujuć	Veoma opterećujuć	Izuzetno opterećujuć	Bez mišljenja
Pravila i propisi se menjaju prečesto	27%	1%	26%	10%	8%	28%
Pravila su složena i preteška Rules are complex and too hard to comply with	26%	3%	13%	13%	15%	30%
Nedostatak jasnih propisa u nekim oblastima	25%	1%	8%	28%	8%	30%
Uslovi su nepredvidivi i zavise od pojedinačnih službenika	28%	3%	10%	21%	11%	27%
Previše vremena se troši na bavljenje vlastima	31%	3%	21%	10%	8%	27%
Troškovi su previsoki i nepredvidivi	21%	7%	0%	27%	22%	23%
Upotreba opštinskih ovlašćenja u nekorektnoj konkurenciji	19%	4%	21%	13%	13%	30%

Rezultati pokazuju da je oko četvrtine MSP ocenilo opštine vrlo opterećujućima ili izuzetno opterećujućima u pogledu skoro svakog faktora u njihovom odnosu sa MSP, međutim sličan broj odgovorio je da opštine uopšte nisu opterećujuće. Ovo se može oprezno tumačiti kao račvanje između poslovanja MSP u okviru institucionalnog okvira i onih koji su izvan ovog okvira. Rezultat ukazuje da oni koji su unutar okvira nalaze da su opštine opterećujuće zbog svojih manjkavosti a oni koji posluju izvan okvira ne nalaze da su opštine opterećujuće jer nemaju kontakt sa tim strukturama. Takođe je upadljivo da oko trideset procenata anketiranih izjavljuje da nema mišljenje a ovaj jasan nedostatak informacija među MSP dodaje dalji oprez izvlačenju čvrstih zaključaka iz ovih podataka. Ova tema poslovanja MSP unutar i van institucionalne strukture predstavlja dve oblasti razvoja; prvo, potrebno je da opštine rade na uključivanju onih MSP koja posluju van institucionalnog okvira putem integrisanja u sistem oporezivanja i licenciranja, a drugo, opština mora da popravi način na koji upravlja lokalnom privredom u cilju rešavanja problema onih MSP koja već posluju unutar institucionalnog okvira.

Osim anagažovanja MSP u dijalogu koji se tiče kapaciteta opština da upravljaju lokalnom privredom, anketa je ispitivala MSP o trenutnom stanju njihovih odnosa sa opštinskim zvaničnicima. Tabela 9 pokazuje rezultate iz Gračanice/Graçanicë, sa snažnim trendom ka dobrim i vrlo dobrim odnosima sa različitim opštinskim organima navedenim u anketi. Rezultati iz Gračanice/Graçanicë predstavljaju najpozitivnije rezultate u pogledu tih odnosa, međutim oni su i reprezent trenda koji je zajednički u svih pet opština.

Tabela 9: Ocena MSP u Gračanici/Gračanicë o njihovim odnosima sa relevantnim opštinskim organima u odnosu na njihove poslovne delatnosti i razvoj

Opštinske strukture	Ocena				
	Loše	Prilično dobro	Dobro	Vrlo dobro	Bez mišljenja
Gradonačelnik	0%	2%	34%	48%	16%
Skupština opštine	2%	2%	36%	52%	8%
Opštinsko odeljenje zaduženo za finansije i privredu	0%	10%	56%	24%	10%
Opštinsko odeljenje zaduženo za inspekciju	0%	12%	60%	16%	12%
Opštinsko odeljenje zaduženo za katastar i urbanizam	2%	6%	62%	18%	12%

Rezultati pokazuju da iako jedna četvrtina MSP veruje da je opština opterećujuća za njihovo poslovanje a jedna četvrtina ima malo kontakta sa opštinskim vlastima zvanično, većina veruje da su odnosi dobri. Ovo ne treba mešati sa mišljenjem MSP prema kapacitetima opštinskih zvaničnika i efikasnošću sa kojom upravljaju privredom, koje je negativnije. Ovi rezultati su pozitivni po tome što predstavljaju platformu za dialog između MSP i opština, ali je percepcija MSP opštinskih kapaciteta od većeg značaja nego stanje njihovih odnosa.

Obrađujući proces postizanja ekonomskog rasta, MSP su pitana kako misle da im opštine, najbolje, mogu pomoći u snaženju njihovih preduzeća i poslovne sredine u kojoj posluju. Tabela 10 pokazuje rezultate iz Novog Brda/Novobërdë i reprezent su rezultata za svih pet opština u kojima su finansijska pomoć i veći pristup kapitalu najčešći odgovor na pitanje o ekonomskom rastu .

Tabela 10: Mišljenja MSP u Novom Brdu/Novobërdë o tome kako bi opštinske vlasti mogle da ih podrže u poslovnom razvoju

Pružanje obuke i stručnosti	Poboljšanje primene procedura	Pružanje informacija	Poboljšanje infrastrukture	Pružanje olakšica putem lokalnih propisa i procedura	Dotacije ili fond za razvoj lokalnih MSP
10%	8%	23%	9%	18%	32%

MSP u pet opština veruju da im opština najbolje može pomoći zajmovima sa nula kamate i drugom direktnom finansijskom podrškom iz opštinskog budžeta. Međutim, opštinski budžeti neće dopustiti ovu vrstu finansijske pomoći koju predviđaju MSP, a osim toga, nije u u okviru opštinskih kapaciteta ili mandata da pružaju ovakvu vrstu pomoći. Opštine nemaju kapacitet da sprovedu test procedure sredstava za poslovne zajmove i kredite i u zakonodavnom okviru nema odredbi za direktnu finansijsku pomoć jer obezbeđivanje pristupa MSP zajmovima i kreditima spada pod mandat centralne agencije za podršku malim i srednjim preduzećima unutar ministarstva za trgovinu i industriju ²⁵. Ova nerealna očekivanja koja se tiču pristupa kapitalu , pokazuju nedostatak jasnoće unutar opštinskih struktura i nedostatak informacija o tim strukturama dostupnih MSP. Jasno je da postoji potreba da se radi sa MSP kako bi se razjasnile potencijalne dobiti od drugih načina saradnje sa opštinom, van pružanja kapitala.

²⁵ Zakon br. 02/L-5 o podršci malim i srednjim preduzećima, član 5, dostupno na http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2005_02-L5_en.pdf

Opštine mogu da doprinesu razvoju MSP poboljšavanjem regulatornih mehanizama kakvi su prikupljanje poreza i licenciranje i pružanjem većeg stepena informacija MSP o tim procesima i informacija o široj ekonomiji kao što su mogućnosti za veći pristup tržištu i kanalima kroz koje mogu dobiti kredite i zajmove.

4.2 Poslovna udruženja

Kao deo multilateralnog pristupa lokalnom ekonomskom razvoju, sprovođenje poslovnih udruženja je važan kanal kroz koji MSP mogu da sama doprinesu lokalnom ekonomskom razvoju. Kada su upitani za njihova znanja i shvatanja poslovnih udruženja, anketa je našla znatan nedostatak svesti o poslovnim udruženjima. Tabela 11 pokazuje rezultate iz Klokota/Kllokot i oni su reprezentativni situacije u svih pet opština u kojima je svega nekoliko MSP član nacionalnog poslovnog udruženja a velika većina nije svesna postojanja lokalnog ili nacionalnog poslovnog udruženja.

Osim saznanja MSP o poslovnim udruženjima, MSP su pitanja za njihove shvatanje koristi koji bi članstvo u poslovnom udruženju moglo da ponudi. Četrdeset pet procenata MSP u Klokotu/Kllokot odgovorilo je da bi članstvo u poslovnom udruženju donelo korist njihovom preduzeću, navodeći mogućnosti za povezivanje, podelu iskustava da se reše problemi u partnerstvu, olakšalo veći pristup informacijama o tržištu, pružanje roba i pristup kapitalu kao moguće koristi. Međutim, pedeset pet procenata je odgovorilo da veruju da članstvo u poslovnom udruženju ne bi bilo od koristi za njihovo poslovanje. Ovaj obrazac od oko samo polovine MSP o shvatanju poslovnih udruženja koja bi bila od koristi je zajednički za svih pet opština.

Tabela 11: Saznanja o i shvatanja poslovnih udruženja od strane MSP (Klokot/Kllokot)

Član poslovnog udruženja	Ne zna ni za jedno poslovno udruženje	Zna da postoje ali ne i imena	Zna da postoje i zna njihova imena	Poslovna udruženja su korisna	Poslovna udruženja nisu korisna
5%	92%	2%	5%	45%	55%

Šta više, upitani za organizacije na nacionalnom nivou koje nude poslovnu podršku i platformu za udruženje, MSP su odgovorila da nemaju mišljenje zbog potpunog nedostatka informacija i saznanja za njihovo postojanje, a ona koja su znala za te organizacije odgovorila je da su odnosi sa njima slabi.

Tabela 2 ilustruje ovaj trend sa odgovorima iz MSP u Klokotu/Kllokot i reprezentativni su odgovori MSP u svih pet opština.

Tabela 12: Ocena MSP u Klokotu/Kllokot njihovih odnosa sa poslovnim udruženjima širom Kosova

Poslovna udruženja	Assessment				
	Slab	Donekle dobar	Dobar	Vrlo dobar	Bez mišljenja
Privredna Komora Kosova	30%	7%	12%	0%	52%
Poslovni savez Kosova	25%	10%	10%	0%	55%

Kako je većina MSP mala ili mikro preduzeća i posluju uz vrlo malu pomoć opštine, formiranje lokalnih poslovnih udruženja je važan kanal za njihov razvoj. U formiranju udruženja MSP mogu da idu neim pravcem kako bi substituisali nedostatak opštinskih kapaciteta da razviju lokalnu privredu i ublaže nizak nivo informacija o privredi koje MSP imaju u svih pet opština. Mada oko polovina ispitanih MSP ne vidi korist od pridruživanja poslovnim udruženjima, ako bi četrdeset procenata u koris toga pristupilo i dobilo veliku vidljivu korist, to bi služilo promeni mišljenja skeptičnijim MSP. Razvoj poslovnih udruženja na lokalnom nivou bi zatim olakšalo pristup MSP institucijama na nacionalnom nivou kakve su Privredna komora Kosova. Korist ovog procesa bi bila dvostruka za lokalne poslovne zajednice, prva bila što bi MSP širom Kosova, ponudila forum za povezivanje, podelu informacija i povećanje doseganja tržišta a drugo, ako bi ta lokalna udruženja postigle zastupljenost u privrednoj komori Kosova, mogla bi da deluju kao glas MSP u procesu donošenja odluka o ekonomskim pitanjima na državnom nivou. Čak bi to doprinelo opštinama u postavljanju jedinstvenog sveobuhvatnog sagovornika za konsultovanje pri usvajanju ili primeni za preduzeća relevantnih mera.

Kada su pitani za proces upravljanja lokalnom privredom od strane opštine, većina MS je odgovorila da ti procesi predstavljaju značajne izazove za njihovo poslovanje. Ova uniformnost mišljenja se promenila kada su MSP anketirana direktno u opštinama sa ujednačenijim skupom odgovora o shvatanju opštine kao opterećujuće ili bez mišljenja. Ovi rezultati, ipak mogu da se oprezno tumače kao negativan komentar o kapacitetu MSP da upravljaju lokalnom privredom. U pogledu odnosa, anketa je našla da su dobri, ipak, MSP imaju nerealna očekivanja načina na koje opštine mogu pomoći njihovim preduzećima i postoji potreba podizanja svesti o paleti načina na koje opštine mogu pomoći MSP. U pogledu doprinošenja MSP lokalnom ekonomskom razvoju putem poslovnih udruženja, to je u početnom stadijum sa malim učlanjenjem ili znanjem da ona postoje i visokim stepenom skepse od njihove koristi

5. Zaključne napomene

Poslovna sredina u pet novih opština Gračanici/Gračanicë, Klokotu/Kllokot, Novom Brdu/Novobërdë, Partešu-Pasjanu/Partesh-Pasjan i Ranilugu/ Ranillug sastoji se uglavnom od malih i mikro preduzeća koja karakteriše nizak godišnji promet, mali broj zaposlenih , ograničen prodor na tržište, ali želja da prošire svoje poslovanje. Postoji mogućnost za ovo proširenje jer je ekonomski razvoj u Ustavu Kosova i srodnim zakonima sa centralnog nivoa kao i delu *sopstvenih nadležnosti* opština navedenom u članu 17 Zakona o lokalnoj samoupravi ustanovljen kao suštinski princip. Međutim, za nove opštine ostaje nekoliko izazova da bi mogle da upravljaju lokalnom privredom i efikasno promovišu ekonomski razvoj.

Za početak, postoji nedostatak znanja o i razumevanja zakonskog okvira na centralnom nivou koji se odnosi na MSP i lokalni ekonomski razvoj. Nekoliko obaveza i dužnosti koje su institucije na opštinskom nivou trebale da sprovedu još nisu prevedne u opštinske propise. Tamo gde su propisi usvojeni, često su se identifikovali nedostaci. Kao rezultat, zakonski okvir koji se odnosi na MSP i lokalni ekonomski razvoj i dalje je nepotpun i manjkav na opštinskom nivou.

Postoji, takođe i nedostatak jasnoće određenih funkcionalnih obaveza i dužnosti opštinskih institucija važnih za MSP i lokalni ekonomski razvoj, a uglavnom ne postoje detaljni i standardizovani zadaci rada, opis radnih mesta i organizacione karte. Opštinskim institucijama takođe nedostaju adekvatni kapaciteti da efikasno ispunjavaju svoje zadate dužnosti i obaveze.

Između ostalog, ključni izazov koji ograničava kapacitete opština da izrade propise i procedure sa ciljem upravljanja ekonomijom i promovisanjem lokalnog ekonomskog razvoja jeste nedostatak svoebuhvatnih i disagregatnih podataka o lokalnoj privredi i drugim društveno - ekonomskim pitanjima , na primer o broju i karakteristikama MSP koja posluju pod njihovom jurisdikcijom. Nema ni sistematskog i efektivnog dijaloga između lokalne poslovne zajednice i opštinskih vlasti, uprkos obavezi opština da podstiče i osigura učešće građana u donošenju odluka na lokalnom nivou.

Kada se tiče MSP u novim opštinama, jedan od ključnih nalaza je bio nedostatak svesti o i shvatanje zakonskog, regulatornog i političkog okvira lokalnog ekonomskog razvoja i opštinskih procedura u upravljanju lokalnom privredom. Ovo se reflektuje u njihovim nerealnim očekivanjima u vezi sa onim što opštine mogu da im ponude u smislu pomoći, i u pogledu njihovih zadatih dužnosti i kapaciteta za sprovođenje. Ipak, percepcija MSP o njihovom odnosu sa relevantnim opštinskim institucijama je uglavnom pozitivna, što predstavlja robustan osnov za postizanje promene putem većeg dijaloga i pomoći.

Uprkos izazovima prikazanim od strane poslovne sredine u novo- decentralizovanim opštinama, MSP su pokazala da imaju ambicije za postizanje razvoja. Osnivanje poslovnih udruženja je mogući kanal kroz koji će se ovaj cilj postići. Međutim , trenutno je učešće u poslovnim udruženjima vrlo nisko i postoje znatna neznanja za moguću korist koju članstvo u poslovnom udruženju može doneti .

6. Preporuke opštinama

Pravni okvir:

1. Preduzeti aktivne korake ka povećanju shvatanja svrhe, oblasti i dužnosti ustanovljenih pravnim okvirom od strane centralnog nivoa koji se odnosi na MSP i ekonomski razvoj, od strane relevantnih opštinskih institucija
2. Osigurati da su dužnosti i zadaci dodeljene opštinama zakonima sa centralnog nivoa u oblastima MSP i lokalnog ekonomskog razvoja prevedeni u zdrave opštinske propise.
3. Razmotriti izmene sadašnjih opštinskih propisa koji se odnose na MSP i lokalni ekonomski razvoj kako bi se obradile identifikovane praznine i manjkavosti.

Institucionalna organizacija i kapaciteti:

4. Jasno definisati dužnosti i obaveze opštinskih institucija relevantnih za MSP i lokalni ekonomski razvoj, *inter alia* izradom i usvajanjem detaljnih i standardizovanih organizacionih karata, zadataka rada i opisa radnih mesta za zaposlene koji rade u tim institucijama.
5. Sprovesti procenu kapaciteta i potreba unutar relevantnih institucija i izraditi godišnje planove obuke na osnovu nalaza te procene.

Prikupljanje i slanje informacija:

6. Izraditi mehanizme i obrasce za prikupljanje podataka i sistematski sakupiti društveno-ekonomske informacije.
7. Pružati jasne i prijateljske - korisničke informacije MSP o opštinskim propisima i drugim relevantnim oblastima.

Odnosi sa poslovnom zajednicom :

8. Podsticati sistematski i konstruktivan dijalog sa lokalnom poslovnom zajednicom i ciljati ka uspostavljanju sistematskog mehanizma konsultacija.
9. Podsticati i olakšati osnivanje multi-etničkog lokalnih poslovnih udruženja i kasnije promovisati njihovu integraciju u Privrednu Komoru Kosova.